

STEFAN RAFIŃSKI

PAMIĘCI ZASŁUŻONEGO DZIAŁACZA EMIGRACYJNEGO JÓZEFA STAŃCZEWSKIEGO

Józef Stańczewski urodził się 29 lipca 1901 r. w Wąbrzeźnie na Pomorzu. Był synem Bronisława – artysty, malarza i Anny z domu Gerlack. Do 1916 r. uczył się w rodzinnym mieście, a następnie pobierał naukę w Gimnazjum Chełmińskim, które prawdopodobnie ukończył w 1920 r. Potem w charakterze aspiranta pracował w sądzie okręgowym w Wąbrzeźnie. Jako ochotnik armii gen. Hallera brał udział w wojnie polsko-sowieckiej, po której założył w Wąbrzeźnie Towarzystwo „Nauka” im. Adama Mickiewicza. Towarzystwo to pielęgnowało kulturę polską wśród ludności. Już wówczas opublikował w „Głosie Wąbrzeskim” studia historyczne pt. *Nazwy miasta Wąbrzeźna, Zamek biskupi w Wąbrzeźnie i jego historia*.

W 1921 r. Stańczewski wyjechał do Brazylii. Początkowo zatrzymał się w klasztorze franciszkanów w Blumenau w stanie Santa Catarina, aby wkrótce udać się do Kurytyby, największego ośrodka polskiego w Brazylii. Tam zdał egzamin na nauczyciela polsko-brazylijskiego, podjął pracę nauczycielską w Castro (stan Paraná), pracował w różnych koloniach polskich na terenie stanów Parany i Santa Catariny. W 1923 r. został drugim sekretarzem Związku Polskiego, który utrzymywał jedyną polską szkołę średnią w Brazylii i się nią opiekował¹. W tym czasie był też sekretarzem Związku Towarzystw Katolickich (ZTK) „Oświata” w Kurytybie oraz pracował w redakcji polonijnego tygodnika „Lud”, gdzie publikował wiersze, artykuły i biogramy polityków brazylijskich. W 1923 r. wydał własnym nakładem tomik wierszy *Pieśni z Pomorza*, a także obraz sceniczny *Jasełka parańskie, Misterium Bożego Narodzenia. Życie kolonistów polskich w Paranie i zmartwychwstanie Polski* oraz poemat *Szymon Kosynier – wielki bohater parański*. W latach 1923–1925 założył i redagował polskie czasopismo ilustrowane „Świat Parański”, w którym opublikował m.in. *Zarys bibliografii polskiej w Brazylii* i zamieszczał tam utwory pisane prozą i wierszem². W latach 1924–1925 jako nauczyciel wędrowny odwiedzał z ramienia ZTK „Oświata” skupiska polonijne w stanie Santa

¹ T. Dworecki, *Zmagania polonijne w Brazylii*, t. 1: *Polscy werbiści 1900–1978*, Warszawa 1980, s. 646.

² E. Stańczewski, *Józef Stańczewski – dziennikarz, literat, nauczyciel polsko-brazylijski*, „Wiadomości Wąbrzeskie” 2001, s. 4.

Catarina. Zamieszkał najpierw w Rio Vermelho, a w 1925 r. przeniósł się do Bateis de Batsco, gdzie prowadził codzienne szkoły polonijne.

Niebawem Stańczewski powrócił do Kurytyby, gdzie rozpoczął pracę nauczyciela w Kolegium im. Henryka Sienkiewicza, założonym przez werbistów przy kościele św. Stanisława. Tutaj opublikował w 1925 r. swoje najważniejsze prace: *Wpływ języka portugalskiego na język kolonistów polskich w Brazylii* i *Słownik portugalsko-polski kolonisty polskiego w Brazylii*³. Wydał też wtedy *Narzecze polsko-brazylijskie w południowych stanach Brazylii* wraz ze *Słowniczkiem wyrazów zapożyczonych z języka portugalskiego* oraz kolejny tom wierszy *Pod Krzyżem Południa* i *Zarys historii miasta Wąbrzeźna* wydanym w „Głosie Wąbrzeskim”. Jednocześnie uczył dalej w Kolegium im. H. Sienkiewicza m.in. języka polskiego, geografii i historii powszechnej. W 1926 r. podjął pracę w Konsulacie RP w Kurytybie dzięki znajomości języka niemieckiego, francuskiego, portugalskiego i angielskiego. Po pewnym czasie zrezygnował jednak z tej posady. Wrócił do kraju, przybył do Poznania.

Chociaż przebywał w Polsce, kontynuował działalność polsko-brazylijską. Już w 1926 r. ukazała się w Kurytybie jego antologia pt. *A Polonia na literatura brasileira*. Zapewne w tym roku wstąpił do klasztoru benedyktynów w Lubiniu Poznańskim (dziś Kujawskim). Następnie został wysłany do nowicjatu benedyktynów w opactwie Emaus w czeskiej Pradze, opuścił zakon z powodu słabego zdrowia i wrócił do Poznania. W 1927 r. opublikował krótką historię *Klasztor Ojców Benedyktynów w Lubiniu Poznańskim* i pod pseudonimem Fredecensis (wąbrzeźnianin) *Polską bibliografię w Brazylii*, a w 1928 r. pracę pt. *Polska w Brazylii*⁴. Dwa lata później objął w Poznaniu stanowisko głównego redaktora „Przewodnika Katolickiego”, w którym zamieszczał swoje artykuły, m.in. *Życie osadnika polskiego w Brazylii*. Ponadto napisał *Benedyktyni – zasłużeni wychowawcy zachodniego świata chrześcijańskiego* oraz *Żywot i cuda świątobliwego sługi Bożego Bernarda z Wąbrzeźna*. W Poznaniu został członkiem Towarzystwa Bibliofilów Polskich. Z okazji IV Zjazdu Bibliofilów Polskich w Poznaniu wydał pracę *Druki portugalskie i brazylijskie o Polsce*. W latach 1928–1931 pod pseudonimem Fredecensis ogłosił drukiem w krakowskim „Przeglądzie Współczesnym” m.in. *Propaganda kultury polskiej w Brazylii*, *Polska i Polacy w piśmiennictwie brazylijskim* oraz z polemików iberoamerykańskich opublikował *Stulecie niepodległości Urugwaju* i *Trzy historie Polski napisane przez Portugalczyków*. Prowadził pogadanki o Polonii brazylijskiej w poznańskiej rozgłośni radiowej.

Pod koniec 1929 r. ponownie wyjechał do Brazylii – jako nauczyciel wędrowny odwiedzał kolonie polskie w Marumbi dos Elias i Papuan (stan Paraná). W latach 30. XX w. publikował w czasopiśmie „Brasil-Polonia” m.in. *O Brasil na literatura polonesa*, *Estudo bibliografio*, *Autores poloneses traduzidas em portugues*, *Ruy-apostolo*

³ *Emigracja polska w Brazylii. 100 lat osadnictwa*, wybór A. Olcha, red. A. Kaczmarek, Warszawa 1971, s. 507.

⁴ *Stańczewski Józef* [hasło w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 42, red. A. Romanowski, Kraków 2002–2003, s. 239.

*da liberdade*⁵. Korespondencję z Brazylii przysyłał do „Kuriera Poznańskiego”, „Nowin Opolskich” i „Słowa Pomorskiego”. Z początkiem sierpnia 1934 r. z ramienia ZTK „Oświata” Związku Polskiego w Kurytybie oraz organizacji polskich z regionu Guarani das Missões i Dom Feliciano (stan Rio Grande do Sul) brał udział w II Zjeździe Polaków z zagranicy w Warszawie, po czym w październiku wrócił do Brazylii.

Starczewski zgromadził księgozbiór liczący około 2 tys. woluminów, w którym szczególnie cenny dział stanowiły: druki brazylijskie ze zbiorów autorów z XVI w., druki portugalskie o Polsce z drugiej połowy XIX w. i dziewiętnastowieczne kalendarze brazylijskie oraz prace indianistyki południowoamerykańskiej. W tygodniku polonijnym „Lud” oceniono, że dorobek kulturalny Starczewskiego jest bardzo cenny. Szczególne zasługi położył w zakresie opracowań bibliograficznych. Wiadomo, że rozpoczął prace nad pełną bibliografią Polaków i emigracji polskiej w całej Ameryce Łacińskiej.

Józef Starczewski zmarł nagle 10 lutego 1935 r. w szkole polskiej w Marumbi dos Elias. Starczewski – dziennikarz, literat, poeta, nauczyciel i pisarz emigracyjny uchodzący za gorącego patriotę – został pochowany w Rio Azul (stan Parana)⁶. Większość jego zbiorów bibliotecznych została przekazana do ZTK „Oświata” w Kurytybie.

Bibliografia

Literatura

Dworecki Tadeusz, *Zmagania polonijne w Brazylii*, t. 1: *Polscy werbiści 1900–1978*, Warszawa 1980.

Emigracja polska w Brazylii. 100 lat osadnictwa, wybór Antoni Olcha, red. Aniela Kaczmarek, Warszawa 1971.

Stańczewski Edmund, *Józef Stańczewski – dziennikarz, literat, nauczyciel polsko-brazylijski*, „Wiadomości Wąbrzeskie” 2001.

Stańczewski Józef [hasło w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 42, red. Andrzej Romanowski, Kraków 2002–2003.

Zdzisław Malczewski, *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000.

⁵ Tamże, s. 240.

⁶ Z. Malczewski, *Słownik biograficzny Polonii brazylijskiej*, Warszawa 2000, s. 141.